

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ «ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА» В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ОСВІТИ

Петько Л.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Розглядаються філософсько-педагогічні ідеї міжособистісної комунікації, викликані глобалізаційними освітніми та професійними викликами. Обоснуються на прикладі наукових розвідок сучасних українських і зарубіжних учених доцільність навчання молоді в професійно-орієнтованому середовищі, що сприятиме до адаптації в майбутній діяльності. Автор торкається питання міжособистісної взаємодії шляхом опанування мовного простору, а саме – вивчення студентами іноземних мов. Пропонуються тлумачення концепта «середовище» у філософській, педагогічній, психологічній, соціологічній площині.

Ключові слова: суспільство, соціальна група, особистість, навчання, середовище, мова.

Постановка проблеми. Відомо, що з кінця 20 століття, завдяки інтеграційним процесам, активно формується єдине європейське освітнє середовище. У Доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття (ЮНЕСКО, 1996) було визначено основні вимоги до навчання: 1) *Навчитися пізнавати*, поєднуючи досить широку загальну культуру з можливістю поглибленої роботи в обмеженому числі дисциплін. Це означає уміння вчитися, щоб скористатися можливостями, які надає безперервна освіта. 2) *Навчитися працювати*, з метою отримання не тільки професійної кваліфікації, але, в більш широкому сенсі, – компетентності, яка дає можливість вирішувати різні багаточисельні ситуації і працювати в групі. Слід вчитися працювати в рамках різних соціальних або виробничих умов, з якими стикаються юнаки та дівчата або спонтанно, в силу існуючого місцевого або національного контексту, також і формально, завдяки розвитку етапів освіти, що чергуються один за іншим. 3) *Навчитися жити разом*, виховуючи розуміння іншого й відчуття взаємозалежності, здійснювати спільні проекти і бути готовими до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, взаєморозуміння та миру. 4) *Навчитися жити*, з тим щоб сприяти розвитку власної особистості і бути здатним діяти, виявляючи незалежність, самостійність суджень і особисту відповідальність. Для цього в галузі освіти не слід нехтувати жодною з потенційних можливостей кожного індивідуума: пам'яттю, спроможністю до роздумів, естетичним почуттям, фізичними можливостями, здатністю до комунікації [12, с. 24].

Формування та вплив навчального середовища на процеси та навчання студентів в умовах університету викликає інтерес серед вітчизняних та зарубіжних науковців. Але у розумінні поняття «навчальне середовище», «освітнє середовище», «освітній простір» немає чітко визначеного підходу. Існують різні думки щодо розуміння «професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища», в яких межах допустиме визначення даного феномена.

Мета статті полягає у презентації різних підходів до визначення концептів «освітній простір», «освітнє середовище», «навчальне середовище».

Виклад основного матеріалу. За мету навчання в умовах університету визначають готовність майбутнього спеціаліста здійснювати професійну діяльність згідно набутої професійної кваліфікації. При чому провідним шляхом запровадження педагогічної системи формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища є створення учасниками освітнього середовища, сприятливого

для навчання іноземної мови за майбутніх фахом на дидактичних принципах наочності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховного навчання, систематичності і послідовності, врахування індивідуальних особливостей студентів, доступності і посиленості, міжпредметної координації, міжкультурної взаємодії.

Проблема формування навчального середовища (а далі зі змістовним його наповненням: професійно орієнтоване, іншомовне, здоров'язберігаюче комп'ютерно орієнтоване, інформаційне і т.ін.) розглядається у наукових розвідках як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та стало предметом дослідження філософів, педагогів, психологів, соціологів у площині різних методологічних підходів щодо «вивчення, моделювання та проектування освітнього середовища [4, с. 270]».

Середовище має такі визначення: 1) соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини. Оточення. 2) природні умови, в яких проходить життєдіяльність, якого-небудь організму. Довкілля. 3) речовина, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості [20, с. 536]. В «Новому тлумачному словнику української мови» *середовище* характеризується як 1) речовина, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сфера. 2) Сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; сфера. 3) Соціально-побутові умови, в яких проходить життєдіяльність життя людини; оточення, коло, обшар [11, с. 265].

Середовище в біології розглядають як сукупність умов, в яких існують організми. В екології під *середовищем* розуміють сукупність зовнішніх умов існування та їх угруповань [19, с. 200]. Тобто, людина, будучи біологічною істотою, потребує також певних умов для свого існування. А існування людини проходить у певному соціумі, де відбувається також її соціалізація, громадянське, професійне становлення тощо.

Згідно філософських поглядів Г. Спенсера (1820-1903) суспільство є результатом взаємодії свідомої діяльності та об'єктивних природних факторів. Він визначив такі соціальні інститути: домашні, обрядові, політичні, церковні, професійні і промислові і розглядав їх як механізми самоорганізації спільної життєдіяльності людей, що сприяє перетворенню людини в соціальну істоту, здатну до спільних дій [22].

Середовище – це не така сила, що запускає внутрішньоорганічні процеси за типом механічного поштовху, вона здатна видозмінювати життєдіяльність, з-за чого поступово стає складнішим пристосування індивіда до середовища.

Відповідно еволюціоністської теорії Г. Спенсер, вперше з часів Декарта, звернувся до аналізу предмету психології: всі засоби пристосування індивіда до середовища містяться в межах двох суб'єктів психіки: відчуття, пам'ять, воля, розум, інтелект знаходяться в свідомості і є вищими формами пристосування, а рефлексії (інстинкти і навички) – в поведінці людини. Він вважав, що одержання нових істин і підтвердження старих може здійснюватися виключно експериментальним шляхом.

Будучи представником позитивізму, англієць видав у 1861 р. «Педагогіку» [17., де відстоював принципи дитиноцентризму і важливість науки, виступав за природний розвиток інтелекту, створення мотивуючого інтересу і роль науки в складанні навчальних планів. «Інтелект, – пише Спенсер, – що розглядається разnobічно, полягає у встановленні відповідностей між стосунками в організмі і стосунками в середовищі, а розвиток розумової здатності може бути сформульований як прогрес таких відповідностей у просторі, часі, спеціальності, спільності і складності» [18].

Середовище соціальне – сукупність суспільних, матеріальних і духовних умов, які є основою існування, формування і діяльності людини. В широкому розумінні *середовище соціальне* (макросередовище) охоплює суспільно-економічну систему в цілому (продуктивні сили, сукупність суспільних відносин та інститутів, суспільну свідомість, культуру). У вузькому розумінні *середовище соціальне* (*мікросередовище*) будучи елементом середовища соціального в цілому, включає безпосереднє соціальне оточення людини (сім'я, трудовий колектив, інші групи і спільності). Середовище соціальне справляє вирішальний вплив на формування і розвиток особи [19, с. 200].

Оточуюче середовище – соціально-побутова обстановка, в якій протікає життя людини; оточення... Група людей, зв'язаних спільністю професії, інтересів [5, с. 263].

У свою чергу психологи тлумачать *середовище соціальне* як конкретне проявлення суспільних відношень, в яких розвивається конкретна особистість, соціальна спільність; соціальні умови їх розвитку. А також *середовище соціальне* розрізняють за: 1) видом спільності – соціальна формація, клас, група, 2) видом групи – сімейне, навчальне, суспільне, трудове, спортивне тощо, 3) формуючим впливом – детерміноване, тренуюче, навчаюче, виховуюче, 4) способом впливу на свідомість – правове, моральне, наукове, естетичне, 5) віком – молодіжне, змішане тощо, 6) соціальною спрямованістю – соціальне, асоціальне, 7) ступенем контактів – безпосереднє, опосередковане [14, с. 222–223].

Слід також взяти до уваги такий феномен як *багатомовність* (мільтилінгвізм, полілінгвізм) – «використання декілька мов у межах визначеної соціальної спільноти; використання індивідуумом (групи людей) декілька мов, кожна з яких обирається відповідно конкретної комунікативної ситуації [7, с. 303]». Водночас обидва явища взаємопов'язані: потреба в комунікації породжується в багатомовному середовищі і багатомовність реалізується у формі двомовності (білінгвізма).

В історичній ретроспективі, мова виступає феноменом національної культури. На основі дослідження Г.А. Максименко співвідношення мови та національної культури розкривають та характеризують наступні твердження: 1) мова – дзеркало культури (в ній відображено оточуючий світ, національний характер, менталітет, традиції, систему цінностей), 2) мова – скарбниця культури (зберігає культурні

надбання в лексичі, граматиці, фразеології, закарбовує їх у фольклорі, художній та науковій літературі), 3) мова – носій культури (передає надбання національної культури від покоління до покоління), 4) мова – інструмент культури (формує національний характер особистості-носія мови, бо процес користування нею невіддільний від впровадження у свідомість молодого покоління зафіксованих в мові світобачення, менталітету, комплексу морально-етичних цінностей народу [8].

К.Г. Михайлева розглядає освітнє середовище як підсистему «соціокультурного середовища, сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій», як засіб формування не тільки ставлення до набуття знань, а і виховання, формування культури особистості, як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості [1, с. 423]. Таким чином, у процесі формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету, присутнє і соціокультурне середовище.

Середовище соціокультурне – культура і стан розвитку суспільства, в якому відбувається життєдіяльність людини [14, с. 223].

При цьому у контексті соціокультурних трансформацій Н.П. Нікітіна пропонує вживати поняття «*соціокультурне поліваріантне середовище*», що більш відповідає соціокультурним мовним змінам, склад і структура якого обумовлені: 1) соціально-мовленнєвою структурою суспільства, 2) соціально-мовною ситуацією, 3) своєрідністю соціокультурної лінгвістичної ситуації, 4) новою структурою культури, що трансформується, 5) історичними традиціями мовних взаємин корінної нації з іншими національностями, 6) зміною культурного контексту та умов життєдіяльності, 7) ціннісними орієнтаціями і соціальними установками суспільства [10, с. 66–67].

Але, як зазначав Ж. Делор, «при всьому різноманітті культур і соціальних систем залишається загальною для всіх проблема відтворення демократичного ідеалу, здатного генерувати і підтримувати відчуття солідарності всіх людей [12, с. 2]», наголошуючи на тому, що людство повинно бути готовим подолати протиріччя між глобальними і локальними проблемами (що будуть головними у ХХІ столітті): поступово «стати громадянами світу без втрати власного коріння і активно беручи участь у житті свого народу і общини». Також у протиріччях між універсальним та індивідуальним: глобалізація культури поступово набуває загально-го характеру. До цієї низки проблем слід віднести і протиріччя між традиціями і сучасними тенденціями: адаптація без отторгнення власного коріння, діалектичний зв'язок незалежності зі свободою і розвитком інших, управління технічним прогресом. До того ж не можна забувати про «вічне протиріччя» між духовним і матеріальним світом. Людство завжди потребує ідеалу і цінностей [12, с. 9–10].

На особливу увагу заслуговує науковий доробок Т. Дороніної щодо контамінації понять «освітній простір» (ОП) та «освітнє середовище» (ОС) в сучасному науково-педагогічному дискурсі. Погоджуючись з розумінням Н. Рибки *освітнього простору* як загальнонаукового поняття, яке «відбиває переважно внутрішні (педагогічні, психологічні та ін.) зміни в системі освіти, безвідносно до перевлаштування системи інституційних взаємозв'язків освіти з іншими державними, недержавними та міждержавними установами [15, с. 142]», професор, посилаючись на думку І. Шалаєва та А. Віряєва (які появу в педагогічному дискурсі феномена ОП пов'язують з інформаційним розвитком суспіль-

ства), коли культурний динамізм спостерігається в усіх сферах життєдіяльності людини, пропонує застосовувати до визначення поняття ОП та ОС культурологічний підхід, який дозволяє розглядати сучасні освітні системи більш широко [6, с. 182].

Зазначимо, що питання системного аналізу інформаційного простору як культурного феномену, здатного в межах грамотної культурної та інформаційної політики забезпечити розкриття національного потенціалу країни (економічного, ресурсного, науково-технічного, етнокультурного, інтелектуального, духовного тощо) одним із перших у філософських дослідженнях зробив О.В. Серьогін. До того ж автор акцентує увагу з точки зору філософії та культурології на просторово-часовому характері інформаційного середовища, що може бути визначено як особливий тип «часового простору» (за терміном М. Хайдеггера) [16].

У свою чергу, О. Волкова описує принципи розвитку ОП в аспекті зміни культурних парадигм: природовідповідності, культуровідповідності, інтеграції, гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації [3, с. 180].

Як слушно зазначає О.О. Єжова, єдиної точки трактування поняття «освітнє середовище» й «освітній простір», а також співвідношень між ними не існує. Тому набуває поширення термін «освітнє середовище» (Є. Бондаревська, О. Єжова, В. Веснін, А. Лукін, І. Левицька, К. Михайлева, Л. Коначевська, А. Романовський, І. Улановська). Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Буєва, Ю. Мануйлов [9], Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петрівський, І. Якиманська, В. Ясвін, освітньо-розвивальне (О.Т. Писарчук [13]), навчально-виховне середовище досліджували О. Матвієнко, В. Биков, Л. Петько, В. Мелешко, конструктивістське – Б. Уилсон (B. Wilson), Гріно (Greeno), Йонасен (Jonassen), Рорер-Мерфі (Rohrer-Murphy).

У широкому розумінні *освітнє середовище* розуміють як структуру, що «складається з декількох взаємозалежних рівнів: до глобального рівня відносять загальноосвітню тенденції розвитку соціальних інститутів економіки, політики, освіти, а також культурних й інформаційно-комунікаційних систем; до регіонального – освітню політику, культуру, систему освіти, життєдіяльність відповідно до соціальних і національних норм, звичаїв, традицій, засоби масової комунікації тощо; до локального –

мікроклімат і мікрокультуру освітньої установки, найближче оточення, родину [1, с. 423].

Питання розгляду формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища не можна залишити без теоретичних основ лінгвістичної філософії, викладених Л. Вітгенштейном у 1953р. Його концепція, що представлена у «Філософських дослідженнях», склалася у процесі спостереження функціонування мови в природних умовах комунікації. Вчений розглядав мову як «компонент цілеспрямованої і регламентованої діяльності людини, що характеризується безліччю цілей. Мова (мовленнєве висловлювання і мовні форми, що входять до нього) – це знаряддя для виконання певного завдання». Утім, поєднання мови і дії Л. Вітгенштейн називав «мовною грою», підкреслюючи, що «говорити на мові – це компонент діяльності або форма життя» [2, с. 9]. Австрійський філософ пропонував уявити різноманітність «мовних ігор» на таких прикладах: віддавати накази або виконувати їх, описувати зовнішній вигляд об'єкту або його розміри, виготовляти об'єкт згідно його опису (малюнка), інформувати про подію, роздумувати про подію, висувати і перевіряти гіпотезу, презентувати результати проведеного експерименту в таблицях і діаграмах, написати розповідь і читати її, грати в театрі, співати пісні, розгадувати загадки, говорити дотепно, розповідати, історії, розв'язувати арифметичні завдання, перекладати з однієї мови на другу, просити, благати, дякувати, вітати.

Таким чином лінгвістична філософія висуває на перший план не стільки когнітивну (пов'язану з мисленням), скільки інструментальну (дія і вплив) функцію мови. Її об'єкт – мова в дії [7, с. 269–270].

Тут не можна не згадати роботи канадського вченого Е. Гоффмана (1922–1982), присвячені дослідженню символічної взаємодії в ігровій формі. Учений розглядав взаємодію людей з драматургією спектаклів, де учасники – це «актори», які виконують певні «ролі» у процесі взаємодії («спектаклю»), де «акторам» у процесі взаємодії (виконання «ролі») надається право на її конструювання. Люди поводять себе як актори на сцені, використовуючи «декорації» й «оточуюче середовище» для створення враження про себе та отримання про інших. Е. Гоффман розглядав життя як театр, а термін «самопрезентація» набув широкого використання в науці з 1959 р. завдяки виходу в світ книги «Презентація самого себе іншим у повсякденному житті» [21].

Список літератури:

- Андрущенко В. П. Світанок Європи: проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / В. П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2012. – 1099 с.
- Витгенштейн Л. Философские исследования. – Кембридж, 1945. – 142 с. / Л. Витгенштейн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/doc195058859_238494777?hash=0e756c232a1009ddf5&dl=9bcf0acd3e6a137ae2
- Волкова Е. В. Пространство знаний и современное образовательное пространство / Е. В. Волкова // Мир психологии. – 2012. – № 4. – С. 179–185.
- Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / О. О. Єжова. – Суми: Вид-во «МакДен», 2011. – 412 с.
- Короткий тлумачний словник української мови: понад 6750 слів; за ред. Д. Г. Гринчишина. – 2-е вид, переробл. і доп. – К.: Рад. шк., 1988. – 320 с.
- Дороніна Т. Комунікаційне поняття «освітній простір» та «освітнє середовище» в сучасному науково-педагогічному дискурсі / Т. Дороніна // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць; за ред. З. П. Бакум. – Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». – Вип. 39. – Кривий Ріг: Друкарня Романа Козлова, 2013. – С. 177–184.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: «Советская энциклопедия», 1990. – 684 с.
- Максименко Г. А. Мова як сутнісний показник національно-культурної ідентичності / Г. А. Максименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kfiloln-maksimenko-ga-mova-yak-sutnisniy-pokaznik-natsionalno-kulturnoyi-identichnosti/>
- Мануйлов С. Ю. Средовый подход в воспитании / С. Ю. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 36–41.
- Нікітіна Н. П. Культурознавча соціалізація мовної освіти / Н. П. Нікітіна // Science and Education: A New Dimension. Pedagogy and Psychology, II(16), Issue: 33, 2014. – С. 66–69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.seanewdim.com
- Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яремко, О. Сліпущко. – К.: Вид-во «АРОНІТ», 2008. – 864 с.

12. Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within) / Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века, 1996. – Изд-во ЮНЕСКО. – 31 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>
13. Писарчук О. Т. Освітньо розвивальне середовище початкової школи як фактор становлення духовності молодших школярів / О. Т. Писарчук // Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка, 2011. – № 5. – С. 18–24.
14. Психологічний словник / авт.-укл. В. В. Сиявський, О. П. Сергеевкова; за ред. Н. А. Побірченко. – К.: Наук. світ, 2007. – 274 с.
15. Рибка Н. М. Структура поняття «єдиний освітній простір» / Н. М. Рибка // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 51. – С. 141–144.
16. Серёгин А. В. Информационное пространство как феномен культуры: дис. ... канд. культурол. наук: 24.00.01 «Теория культуры» / Александр Васильевич Серёгин. – М., 2000. – 135 с.
17. Спенсер Герберт. Воспитание умственное, нравственное и физическое (Education: Intellectual, Moral, Physical, 1861) [Электронный ресурс]. – Ресурс доступа: <http://minervium.com/pedagogy/Spenser-Vospitanie-umstvennoe-nravstvennoe-i-fizicheskoe.html>
18. Теория эволюционного ассоцианизма Герберта Спенсера [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dvd.rw.name/psihologia/psikhologiya-obschcheniya/38-spencer>
19. Український радянський енциклопедичний словник. – Т. 3. – Вид. 2-е; гол. ред. Бабичева Ф. С. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. – 736 с.
20. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2012. – 672 с.
21. Goffman E. Presentation of Self in Everyday Life Text / Erving Goffman. – N. Y.: Doubleday Anchor, 1959. – 259 p.
22. Spencer H. The Principles of Sociology. – 3 vols. London: Williams and Norgate, 1882–1898 [A System of Synthetic Philosophy, v. 6–8] CONTENTS: Vol. 1: pt. 1. The data of sociology, pt. 2. The inductions of sociology, pt. 3. The domestic relations; Vol. 2: pt. 4. Ceremonial institutions, pt. 5. Political institutions; v. 3: pt. 6. Ecclesiastical institutions, pt. 7. Professional institutions, pt. 8. Industrial institutions].

Петько Л.В.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ФИЛОСОФСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ «ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ ОБУЧЕНИЯ» В СОВРЕМЕННЫХ РЕАЛИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Рассматриваются философско-педагогические идеи межличностной коммуникации, вызванные глобализационными образовательными и профессиональными вызовами. Обосновывается на примере научных изысканий современных украинских и зарубежных учёных необходимость обучения молодёжи в профессионально-ориентированной среде, что будет способствовать адаптации в будущей деятельности. Автор касается вопроса межличностного взаимодействия путём вхождения в языковое пространство, а именно – изучение студентами иностранных языков. Предлагаются трактовки концепта «среда» в философском, педагогическом, психологическом, социологическом понимании.

Ключевые слова: общество, социальная группа, личность, обучение, среда, языки.

Pet'ko L.V.

Dragomanov National Pedagogical University

PHILOSOPHICAL-PEDAGOGICAL POINTS OF VIEWS TO UNDERSTANDING OF THE «PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN ENVIRONMENT» IN MODERN REALITIES OF EDUCATION

Summary

The philosophical-pedagogical ideas of interpersonality communication are examined, caused global educational and professional calls in modern society. The author analyzes the basic models in modern society and compares them. The author gives proof the necessary of students' teaching in the professional-oriented environment on the examples of scientific researches of the modern Ukrainian and foreign scientists that will promote in the adaptation in future activity. The article deals with the phenomenon of language from the perspective of interpersonality co-operation in the way of entering into the linguistic space – the learning of foreign languages. The author moves some interpretations of «environment» understanding in the philosophical, pedagogical, psychological, and sociological ways.

Keywords: society, social groups, personality, teaching, environment, languages.